

УДК [658:005.934](477)

DOI: <https://doi.org/10.32782/2415-8801/2020-2.14>

Івончак І.О.

*аспірант кафедри економіки підприємства,
Львівський національний університет імені Івана Франка*

ОСОБЛИВОСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ

У статті обґрунтовано особливості забезпечення розвитку вітчизняного підприємництва, а також необхідність забезпечення його економічної безпеки в сучасних умовах глобальних викликів. Досліджено зміст категорії «економічна безпека підприємництва» та проаналізовано низку існуючих наукових підходів до визначення поняття економічної безпеки підприємництва. Охарактеризовано чинники впливу на економічну безпеку підприємництва та розглянуто сутність принципів економічної безпеки підприємництва та визначено їхню методологічну основу з метою розроблення заходів із посилення та побудови економічної безпеки підприємництва. Встановлено об'єкти і суб'єкти системи забезпечення економічної безпеки та виділено її основні функціональні складники. Запропоновано рекомендації щодо поліпшення та ефективного забезпечення економічної безпеки підприємства, які відповідають реаліям сьогодення в умовах мінливого зовнішнього середовища та трансформаційних процесів в Україні.

Ключові слова: економічна безпека, підприємництво, забезпечення економічної безпеки, принципи, система економічної безпеки підприємництва, об'єкти економічної безпеки, суб'єкти економічної безпеки.

ОСОБЕННОСТИ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА В УКРАИНЕ

Івончак І.О.

В статье обоснованы особенности развития отечественного предпринимательства, а также необходимость обеспечения его экономической безопасности в современных условиях глобальных вызовов. Исследовано содержание категории «экономическая безопасность предпринимательства» и проанализирован ряд существующих

ючих наукових підходів к определению понятия экономической безопасности предпринимательства. Охарактеризованы факторы влияния на экономическую безопасность предпринимательства и рассмотрена сущность принципов экономической безопасности предпринимательства и определена их методологическая основа с целью разработки мероприятий по усилению и построению экономической безопасности предпринимательства. Установлены объекты и субъекты системы обеспечения экономической безопасности и выделены ее основные функциональные составляющие. Предложены рекомендации по улучшению и эффективному обеспечению экономической безопасности предпринимательства, которые соответствуют реалиям в условиях меняющейся внешней среды и трансформационных процессов в Украине.

Ключевые слова: экономическая безопасность, предпринимательство, обеспечение экономической безопасности, принципы, система экономической безопасности предпринимательства, объекты экономической безопасности, субъекты экономической безопасности.

FEATURES OF ENTERPRISE ECONOMIC SECURITY IN UKRAINE

Ivonchak Iryna

In the article features of development of domestic entrepreneurship and the need to ensure their economic security in modern conditions of strengthening of integration of Ukrainian business into the European economic area as it determines the protection of national economic interests of the state. Investigated through the analysis of works of foreign and domestic scientists on the content of the category "economic security of enterprise" and analyzed a number of existing approaches to definition of concepts economic safety, economic safety of the enterprise and the economic security of entrepreneurship. Characterized the factors influencing economic safety of the enterprise. Analyzed to establish baselines implement measures to ensure the economic security of the enterprise required to apply appropriate principles of construction and operation of the system. Describes the systematic nature of the principles of economic security of entrepreneurship such as: systematic, integrated approach, flexibility, rationality and economic efficiency the principle of efficiency and dynamism, systematic monitoring and the principle of adaptability. The principles methodological basis the purpose of which is to develop measures to strengthen and build the system of economic security of entrepreneurship. Presents the definition of the concept of "system of economic security of enterprise". Installed the objects and subjects of the system of economic security. Isolated and described with the help of a schematic drawing the following main functional subsystems of economic security of entrepreneurship as: legal, financial, personnel, scientific and information support. The essence of each of the component and determined that they collectively represent a complicated system of economic security of enterprise, the implementation of which requires systematic analysis, management, control and continuous improvement. Recommendations on the improvement and effective maintenance of economic safety of enterprise that meet the realities of a changing external environment and the transformation processes in Ukraine.

Keywords: economic security, entrepreneurship, economic security, principles, system of economic security of enterprise, objects of economic security, subjects of economic security.

Постановка проблеми. Питання забезпечення економічної безпеки підприємництва як одна з важливих компонентів національної безпеки держави сьогодні набуває особливої актуальності. Економічна безпека підприємництва є складною та багаторівневою, а тому вимагає захисту всіх складових елементів на всіх рівнях в ієрархії управління. Разом із тим забезпечення економічної безпеки бізнесу варто розглядати як один із пріоритетів ефективного економічного розвитку країни, що визначає масштабність її суспільного добробуту і водночас виступає важливою передумовою захищеності економічних інтересів підприємництва, сприяє формуванню конкурентоспроможного середовища та інвестиційної активності в умовах європейської інтеграції України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми економічної безпеки підприємництва досліджувалися у працях таких іноземних та вітчизняних учених, як В. Алькем, І. Бланк, З. Варналії [2], Т. Васильців, В. Власов, В. Геєць [3], Г. Долматова, Я. Жаліло [7], М. Камлик [10], С. Шкарлет [11], В. Шликов та ін. Однак сучасні тенденції та проблемні аспекти економічної безпеки підприємництва потребують розроблення нових концептуальних засад забезпечення економічної безпеки як ресурсного базису зміцнення конкурентних позицій національної економіки.

Постановка завдання. Метою дослідження є аналіз та обґрунтування особливостей економічної безпеки підприємництва на основі вивчення підходів до трактування цього поняття; узагальнення сутності основних принципів економічної безпеки підприємництва з метою реалізації заходів щодо побудови системи економічної безпеки підприємництва.

Виклад основного матеріалу дослідження. В умовах євроінтеграційних процесів домінуючими в підприємницькій діяльності є внутрішні та зовнішні ризики, які здійснюють дестабілізуючий вплив як на підприємницьку діяльність, так і на її суб'єктів. Посилення інтегрованості вітчизняного підприємництва в європейській економічній простір зумовлює захист національних економічних інтересів держави. Відповідно, зростає потреба у забезпеченні економічної безпеки вітчизняного підприємництва.

Для дослідження змісту категорії «економічна безпека підприємництва» важливо насамперед розглянути поняття «економічна безпека».

В економічній науці відсутній єдиний підхід до тлумачення поняття «економічна безпека». За наявності значної кількості наукових досліджень сформувався безліч характеристик, за якими розглядається економічна безпека. У цьому аспекті доцільним є визначення Я. Жаліло, який розглядає економічну безпеку як «складну багатфакторну категорію, що характеризує

спроможність національної економіки до розширеного самовідтворення з метою збалансованого задоволення потреб населення країни, протистояння дестабілюючому впливу внутрішніх і зовнішніх чинників, забезпечення конкурентоспроможності національної економіки у світовій системі господарювання» [7, с. 15].

У праці «Економічна безпека України: проблеми та пріоритети зміцнення» З. Варналій зазначає, що «економічна безпека – це сукупність форм і методів узгодження різних інтересів суб'єктів економіки, що дає змогу вирішувати конфлікти з найменшими витратами та з використанням найменш руйнівного для економіки способу» [2].

На думку В. Геєця, дана категорія визначається як стан економіки, суспільства та інститутів державної влади, за якого забезпечуються реалізація та гарантований захист національних економічних інтересів, прогресивний соціально-економічний розвиток країни [3].

С.М. Шкарлет уважає, що категорія економічної безпеки є універсальною і відображає захищеність суб'єктів соціально-економічних відносин на всіх рівнях. При цьому основою економічної безпеки підприємства виступає механізм забезпечення збалансованого та постійного розвитку, який можна досягнути у разі застосування всіх видів ресурсів і підприємницьких резервів та під час використання якого досягається науково-технічний і соціальний розвиток та найбільш ефективне й стає функціонування [11, с. 34].

Сьогодні у науковому колі й досі відсутній однакостайний підхід до трактування економічної безпеки підприємництва, оскільки різні науковці-дослідники по-різному вбачають суть дефініції «економічна безпека підприємництва».

М.І. Камлик у праці «Економічна безпека підприємницької діяльності» розглядає це поняття як стан розвитку суб'єкта господарювання, який характеризується стабільністю економічного та фінансового розвитку, ефективністю нейтралізації негативних чинників і протидії їхньому впливу на всіх стадіях його діяльності» [9, с. 9].

На думку М.А. Бендикова, цю категорію слід визначати як захищеність від науково-економічних загроз, що пов'язані з неефективною науково-промисловою політикою держави або формуванням несприятливого зовнішнього середовища [1, с. 15].

О.А. Грунін під економічною безпекою підприємства розуміє стан господарчого суб'єкта, за якого він за найбільш ефективного використання корпоративних ресурсів досягає стану запобігання, послаблення або захисту від існуючих небезпек та загроз або інших непередбачених обставин і переважно забезпечує досягнення цілей бізнесу в умовах конкуренції та підприємницького ризику [5, с. 13].

Узагальнюючи існуючі теоретичні положення, економічну безпеку підприємництва розглядають також як такий стан системи державного регулювання та рівень ділової активності, за яких дотримуються гарантії захищеності життєво важливих інтересів суб'єктів господарювання й підприємництва у цілому від внутрішніх і зовнішніх загроз [6, с. 473].

Відсутність єдиного наукового підходу, який би тлумачив сутність економічної безпеки підприємництва, ускладнює процес формування категорії «забезпечення економічної безпеки підприємництва». Для

кращого розуміння необхідне їх чітке тлумачення за змістовими характеристиками.

Доцільно розглянути найбільш актуальні думки науковців щодо тлумачення категорії «забезпечення економічної безпеки підприємництва».

Л.П. Гончаренко розглядає поняття «забезпечення економічної безпеки» як процес реалізації функціональних складників економічної безпеки з метою запобігання можливим збиткам і досягнення максимального рівня економічної безпеки як у поточному, так і в перспективному майбутньому [4].

На думку В.К. Сенчагова, забезпечення економічної безпеки – це безперервний системний процес, метою якого є попередження можливих збитків [10].

У межах комплексного підходу забезпечення економічної безпеки слід розглядати як системний процес, в якому поєднуються три основних компоненти:

по-перше, діагностика та оцінка фінансово-економічних, операційних та організаційних критеріїв із метою завчасної ідентифікації джерел виникнення небезпечних для діяльності підприємства проявів;

по-друге, своєчасне застосування релевантного каталогу антикризових (стабілізаційних) заходів нейтралізації внутрішніх і зовнішніх чинників;

по-третє, формування системи рекомендацій і заходів щодо створення конкурентної переваги та забезпечення розвитку підприємства на всіх етапах його життєвого та операційного циклів [11, с. 24].

Аналізуючи підходи до тлумачення поняття «забезпечення економічної безпеки», варто розуміти систему конкретних заходів, метою якої є досягнення такого рівня, за якого він буде вважатися безпечним для провадження підприємницької діяльності.

Основою для забезпечення економічної безпеки підприємства є якісна та ґрунтовна система економічної безпеки. Формування та реалізацію системи економічної безпеки підприємства доцільно здійснювати на основі певних принципів, які виступають методичною основою розроблення заходів з організації системи економічної безпеки підприємства.

Отже, враховуючи вплив чинників зовнішнього середовища, євроінтеграційних процесів, варто зосередити увагу на використанні таких принципів для реалізації системи економічної безпеки підприємства: системності; комплексності; гнучкості; раціональності та економічної ефективності; оперативності та динамічності; систематичного моніторингу; адаптивності; варіативності [8].

Важливим для побудови системи економічної безпеки підприємства є дослідження принципів. Варто розглянути характеристику основних із них:

– принцип системності передбачає взаємозв'язок та узгодження всіх елементів системи економічної безпеки підприємства між собою;

– принцип комплексності – всі елементи системи розглядаються як джерело виникнення загроз економічній безпеці;

– принцип гнучкості визначає вміння суб'єкта системи економічної безпеки підприємства змінювати модель поведінки захисту відповідно до характеру впливу тієї чи іншої загрози;

– принцип раціональності та економічної ефективності враховує співвідношення витрат на організацію (реалізацію) забезпечення системи економічної без-

пеки підприємництва та прибуток від здійснення підприємницької діяльності, де затрати перших не повинні перевищувати прибуток останнього;

– принцип оперативності та динамічності забезпечує швидке реагування системи економічної безпеки підприємництва на виникнення потенційних загроз та невідкладне прийняття відповідних управлінських рішень щодо їх нейтралізації;

– принцип систематичного моніторингу передбачає здійснення постійного моніторингу зовнішнього середовища підприємництва для своєчасного виявлення потенційних та реальних загроз;

– принцип адаптивності здійснюється за умов пристосування всіх елементів системи економічної безпеки до будь-яких змінних чинників зовнішнього і внутрішнього середовища функціонування підприємництва;

– принцип варіативності враховує альтернативність розроблення варіантів управлінських рішень з урахуванням різних критеріїв.

Отже, з метою визначення базових орієнтирів для реалізації заходів із забезпечення системи економічної безпеки підприємництва необхідно застосовувати від-

повідні принципи побудови та функціонування даної системи з урахуванням постійного впливу трансформаційних процесів та змінного зовнішнього середовища.

Слід зазначити, для реалізації умов функціонування економічної безпеки підприємництва необхідне впровадження комплексних, цілеспрямованих дій, що формують систему забезпечення економічної безпеки підприємництва.

Система економічної безпеки підприємництва – це класифікована сукупність взаємозалежних елементів, дія яких спрямована на захист інтересів підприємства від впливу зовнішніх і внутрішніх загроз.

Система економічної безпеки підприємництва включає в себе об'єкти, суб'єкти безпеки, інститути та засоби її забезпечення.

Об'єктами забезпечення економічної безпеки виступають економічна система у цілому, а також її складові елементи, основними з яких є правове, фінансове, кадрове, наукове та інформаційне забезпечення (рис. 1).

Суб'єктами економічної безпеки підприємства виступають підприємства, установи та організації державного і приватного секторів економіки. Отже,

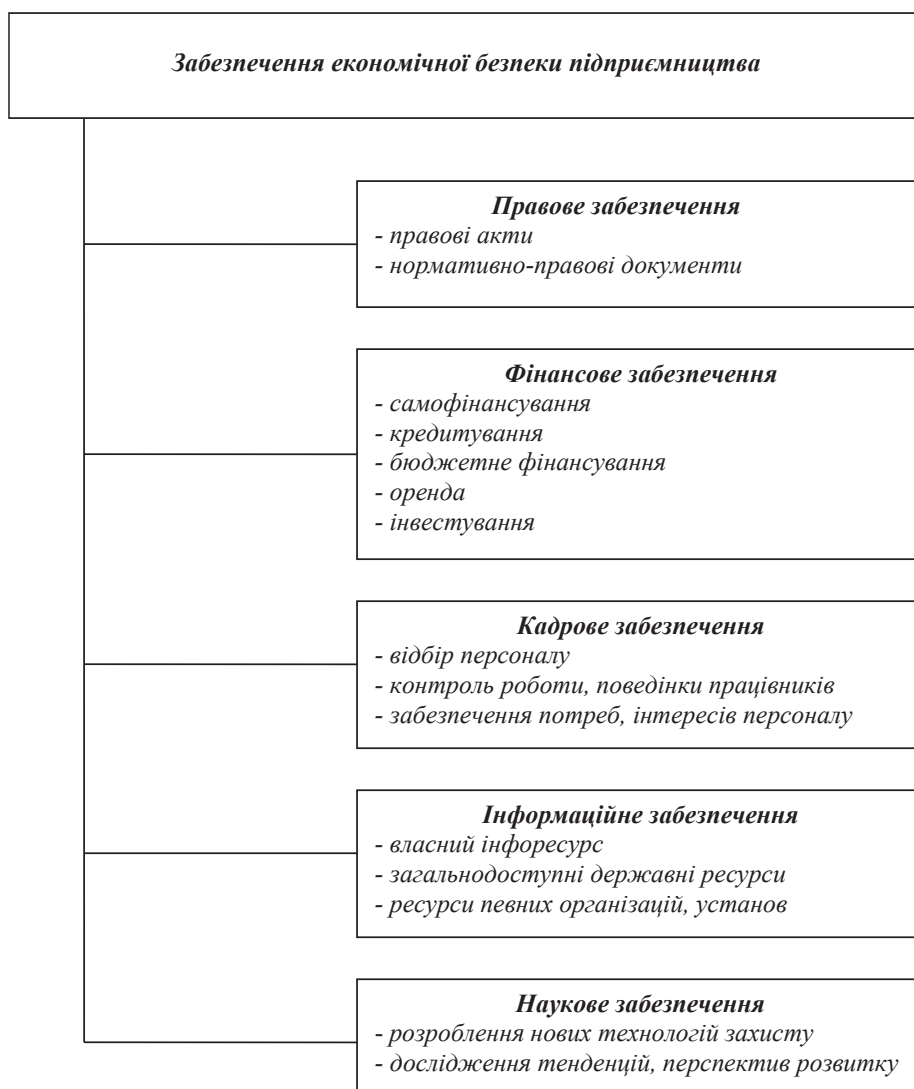

Рис. 1. Підсистеми забезпечення економічної безпеки підприємства
Джерело: складено автором

як зазначалося вище, до системи забезпечення економічної безпеки підприємництва входить ціла низка функціональних складників, що характеризують різні напрями забезпечення економічної безпеки.

Так, правове забезпечення передбачає правовий захист сфери діяльності підприємництва та чітке дотримання законодавства. Правовими загрозами для безпеки підприємництва можуть бути: порушення юридичних норм та прав підприємства, працівників; не повною мірою викладений правовий захист інтересів у діловій документації; розголошення комерційної таємниці.

Сутність фінансового складника системи забезпечення економічної безпеки полягає у найефективнішому використанні ресурсів задля досягнення найвищого рівня прибутку та рентабельності фінансових дій. Таким чином, фінансове забезпечення передбачає уникнення збитків, негативного впливу зовнішніх чинників на економічну безпеку підприємництва за різними напрямками здійснення підприємницької діяльності.

Кадровий складник економічної безпеки забезпечує високий рівень та ефективність використання кадрового потенціалу, перешкоджаючи його плінності та відтоку цінних працівників.

Необхідність в інформаційному забезпеченні полягає у чіткому уявленні реальної ситуації, що відбувається на ринку, політичної чи соціальної ситуації в країні (регіоні), тенденцій розвитку галузей економіки та підприємництва. Ефективність забезпечення інформаційного складника реалізується за допомогою власних інфоресурсів, доступних державних та ресурсів інших організацій (установ), інформаційних глобальних мереж.

Науковий складник передбачає розроблення новітніх технологій захисту економічних інтересів, що пов'язані

з дослідженням сучасних тенденцій та перспектив розвитку захисту економічної безпеки підприємництва.

Узагальнюючи вищесказане, забезпечення економічної безпеки підприємництва являє собою надскладну систему, реалізація якої вимагає систематичного аналізу, управління, контролю та постійного вдосконалення.

Зміцнення економічної безпеки підприємництва вимагає розроблення цілої низки методичних рекомендацій та заходів, які б за своїм змістом посилили дію заходів у напрямі їх удосконалення. Передусім доцільно реформувати економічну політику, створити сприятливі умови для забезпечення ефективної діяльності бізнесу, котрий би регулювався податковою, ціною, інвестиційною політикою; посилили ефективність забезпечення системи економічної безпеки підприємництва, яка має реалізуватися шляхом побудови відповідного механізму; створити належне конкурентне середовище для підприємницької діяльності на основі зміцнення конкурентних позицій на ринку.

Висновки з проведеного дослідження. Отже, посилення економічної безпеки підприємництва вимагає створення в організаційній структурі управління підприємством спецпідрозділів для здійснення забезпечення економічної безпеки, діяльність котрих буде зосереджуватися на безперервному, систематичному процесі здійснення діагностики зовнішнього і внутрішнього середовища функціонування підприємства з метою здійснення ефективного планування, організації та реалізації заходів щодо забезпечення економічної безпеки підприємництва.

Актуальність проблеми вивчення економічної безпеки підприємництва полягає у подальшому її дослідженні та ефективному розробленні системи оцінювання рівня економічної безпеки.

Список використаних джерел:

1. Бендиков М.А. Экономическая безопасность промышленного предприятия (организационно-методический аспект). *Консультант директора*. 2000. № 2. С. 25–30.
2. Варналій З.С., Буркальцева Д.Д., Саєнко О.С. Економічна безпека України: проблеми та пріоритети зміцнення : монографія / за заг. ред. З.С. Варналія. Київ : Знання України, 2011. 299 с.
3. Геєць В.М., Семиноженко В.М. Інноваційні перспективи України : монографія. Харків : Константа, 2006. 272 с.
4. Гончаренко Л.П. Процесс обеспечения экономической безопасности предприятия. *Справочник экономиста*. 2004. № 12. С. 20–26. URL: http://www.profiz.ru/se/12_04/952 (дата звернення: 07.03.2020).
5. Грунин О.А., Грунин С.О. Экономическая безопасность организации. Санкт-Петербург : Питер, 2002. 160 с.
6. Економіка підприємства : навчальний посібник / за заг. ред. С.Ф. Покропивного ; 3-є вид. Київ : КНЕУ, 2006. 528 с.
7. Жаліло Я.А. Стратегія забезпечення економічної безпеки України. Пріоритети та проблеми імплементації. *Стратегія національної безпеки України в контексті досвіду світової спільноти*. Київ : Сатсанга, 2001. 224 с.
8. Івченко Є.А., Івченко Ю.А. Дослідження принципів побудови та функціонування системи економічної безпеки підприємства. *Управління проектами та розвиток виробництва*. 2017. Вип. 1(61) С. 46–51. URL: http://library.snu.edu.ua/index/upravlinnja_proektami_ta_rozvitok_virobnictva/0-82 (дата звернення: 11.03.2020).
9. Камлик М.І. Економічна безпека підприємницької діяльності. Економіко-правовий аспект : навчальний посібник. Київ : Атіка, 2005. 432 с.
10. Сенчагов В.К. Экономическая безопасность как основа обеспечения национальной безопасности России. *Вопросы экономики*. 2001. № 8. С. 64–79.
11. Шкарлет С.М. Формування економічної безпеки підприємств засобами активізації їх інноваційного розвитку : автореф. дис. ... доктора екон. наук : 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності)» ; Київський нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана. Київ, 2008. 34 с.

References:

1. Bendikov M. A. (2000) Ekonomicheskaya bezopasnost promyshlennogo predpriyatiya (organizatsionno-metodicheskiy aspekt) [Economic security of an industrial enterprise (organizational and methodological aspect)]. *Advisor to the Director*, no. 2, pp. 25–30.
2. Varnaliy Z. S., Burkaltseva D. D., Sayenko O. S. (2011) Ekonomichna bezpeka Ukrainy: problemy ta priorytety zmichennja [Ukraine's economic security: challenges and priorities for strengthening]. Kiev: Znanja Ukrainy. (in Ukrainian)

3. Geyets V. M., Semynozhenko V. M. (2006) *Innovacijni perspektyvy Ukrainy* [Innovative prospects of Ukraine]. Kharkiv: Constanta. (in Ukrainian)
4. Goncharenko L. P. (2004) *Protsess obespecheniya ekonomicheskoy bezopasnosti predpriyatiya* [The process of ensuring the economic security of the enterprise]. *Spravochnik ekonomista* [Handbook of an economist] (electronic journal), no. 12, pp. 20–26. Available at: http://www.profiz.ru/se/12_04/952 (accessed 7 March 2020).
5. Grunin O. A., Grunin S. O. (2002) *Ekonomicheskaya bezopasnost organizatsii* [Organization economic security]. St. Petersburg: SPb. (in Russian)
6. Pokropyvnyj S. F. (ed.) (2006) *Ekonomika pidpryyemstva* [Business Economics]. Kiev: Kyiv National Economic University of Vadim Hetman. (in Ukrainian)
7. Zhalilo Ya. A. (2001) *Strategiya zabezpechennya ekonomichnoyi bezpeky Ukrainy. Priorytety ta problemy implementaciyi* [Strategy for ensuring the economic security of Ukraine. Priorities and implementation issues]. *Stratehiya natsional'noy bezpeky Ukrainy v konteksti dosvidu svitovoyi spil'noty* [National security strategy of Ukraine in the context of the experience of the world community]. Kiev: Satsanha. (in Ukrainian)
8. Ivchenko E. A., Ivchenko Yu. A. (2017) *Doslidzhennya pryncypiv pobudovy ta funkcionuvannya systemy ekonomichnoyi bezpeky pidpryyemstva* [Investigation of the principles of construction and functioning of the enterprise economic security system]. *Upravlinnya proektamy ta rozvytok vyrobnytstva* [Project management and production development] (electronic journal), vol. 1, no. 61, pp. 46–51. Available at: http://library.snu.edu.ua/index/upravlinnja_proektami_ta_rozvitok_virobnictva/0-82 (accessed: 11 March 2020).
9. Kamlyk M. I. (2005) *Ekonomichna bezpeka pidpryyemnyczkoyi diyalnosti. Ekonomiko-pravovj aspekt* [Economic security of business activity. Economic-legal aspect]. Kiev: Atika. (in Ukrainian)
10. Senchahov V. K. (2001) *Ekonomicheskaya bezopasnost kak osnova obespecheniya natsionalnoy bezopasnosti Rossii* [Economic security as a basis for national security of Russian]. *Economics issues*, no. 8, pp. 64–79.
11. Shkarlet S. M. (2008) *Formuvannya ekonomichnoyi bezpeky pidpryyemstv zasobamy aktyvizaciyi yix innovacijnogo rozvytku* [Formation of economic security of enterprises by means of activation of their innovative development] (PhD Thesis), Kiev: Kyiv National Economic University of Vadim Hetman.

E-mail: iryna-ivonchak5@ukr.net